

AZƏRBAYCANDA İNKLÜZİV İNKİŞAFIN DEMOQRAFİK ASPEKTLƏRİ

Mustafazadə Ş.A.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının əməkdaşı
shovket97@yahoo.com*

Təqdim olunmuş məqalədə cəmiyyətin və iqtisadiyyatın yeni inkişaf meylləri və istiqamətləri kontekstində onun inküziv inkişafının əhəmiyyəti və xüsusiyyətləri şərh olunmuşdur. Beynəlxalq standartlara əsasən, inklüziv inkişafın vəziyyətinin qiymətləndirilməsi çoxsəviyyəli indikator sistemi əsasında keçirilir. Ölkələrdə həmin indikatorların əsasında iqtisadi, sosial, demoqrafik, ekoloji parametrlər müəyyən edilir. Müasir dövrdə ölkənin inklüziv inkişafı sahəsində demoqrafik indikatorlar özünəməxsus yer tutur. Ümumilikdə, mövcud demoqrafik proseslərin təhlili əsasında bu sahənin gələcək inkişaf istiqamətlərini və həyata keçirilməli olan zəruri tədbirlər əks olunmuşdur. Burada əsas məqsəd əhalinin optimal təkrar istehsalına nail olmaq, ölüm səviyyəsini azaltmaq, orta ömür uzunluğunu artırmaq, ana və uşaqların müdafiəsini gücləndirmək, ailələrin inkişafı üçün əlverişli sosial-iqtisadi zəmin yaratmaq və miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsi yollarını müəyyən etməkdən ibarətdir. Həmçinin, inklüziv cəmiyyətin və iqtisadiyyatın formalaşması səviyyəsinin milli və beynəlxalq səviyyədə qiymətləndirilməsi məsələləri araşdırılmışdır. Azərbaycanda milli inklüziv inkişaf indeksinin formalaşdırılmasına və inkişafın inklüzivliyinin beynəlxalq səviyyədə qiymətləndirilməsinə diqqət yetirilmişdir. "Milli Prioritetlər 2030" strategiyasının həyata keçirilməsi üçün demoqrafik göstəricilərin dinamikasının optimallaşdırılması vacibdir.

Açar sözlər: *inklüziv inkişaf, milli prioritetlər, indikator, əhalinin artımı, miqrasiya*

Son dövrlərdə Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi-sosial islahatlar böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu istiqamətdə iqtisadiyyatda yeni inkişaf meylləri və istiqamətləri müşahidə olunur, o cümlədən cəmiyyətdə inküziv inkişafa nail olmasının əhəmiyyəti getdikcə artır. Inklüziv cəmiyyət yoxsul, fiziki və əqli məhdudluğu olan insanların və cəmiyyətin digər həssas qrupunun maddi imkanının yaradılması, onlara sosial xidmətlərin göstərilməsi və rifahının artırılmasını nəzərdə tutur. Dünyada inklüziv cəmiyyətin inkişafı üçün bir sıra layihələr həyata keçirilir. Inklüziv inkişafın tənzimlənməsi üçün regional və sektorial aspektdə qiymətləndirmələr aparılmalı və təhlillər edilməli, eləcə də müvafiq analiz indikatorları və metodikalar işlənilməlidir. Inklüzivlik səviyyəsinə təsir edən amillər kompleks şəkildə araşdırılmalıdır. Burada, qanunve-

ricilik aspektində inzibati mexanizmlərdən, təşkilati effektiv tədbirlərdən və müvafiq müasir proqram, aparat-texniki vasitə və texnologiyalardan kompleks şəkildə istifadə olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” müəyyən olunmuşdur. 2020-ci ildə ölkəmizin işğal altındakı torpaqlarının azad edilməsi və ərazi bütövlüyünün bərpası ilə nəticələnən tarixi Zəfərdən sonra Azərbaycan keyfiyyətcə yeni strateji mərhələyə daxil olur. Qlobal iqtisadi reallıqlar, eləcə də yeni inkişaf mərhələsində qarşıya qoyulmuş məqsədlər ölkənin uzunmüddətli inkişaf vektorunun, əsas sosial-iqtisadi inkişaf istiqamətlərinin və buna uyğun milli prioritetlərin müəyyən olunmasını tələb edir. 2021–2030-cu illəri əhatə edən Milli Prioritetlər yeni strateji dövrdə qarşıda duran hədəflərə nail olmaq, bunun üçün uyğun siyasət və islahatlar çərçivəsini formalaşdırmaq məqsədi daşıyır [1].

Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair aşağıdakı beş Milli Prioritet reallaşdırılmalıdır [1]:

1. dayanıqlı artan rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat;
2. dinamik, inklüziv və sosial ədalətə əsaslanan cəmiyyət;
3. rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı;
4. işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış;
5. təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi.

Qeyd edilən Milli Prioritetlər, eyni zamanda, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik”dən irəli gələn öhdəliklərin icrası istiqamətində də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bildiyimiz kimi, beynəlxalq standartlara əsasən, inklüziv inkişafın vəziyyətinin qiymətləndirilməsi 12 indikator əsasında keçirilir. Həmin indikatorlar ölkələrdə inklüziv inkişafın vəziyyətinin iqtisadi, sosial, demoqrafik və ekoloji parametrlərin əsasında müəyyən edilir [4, s. 59-60].

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrün qlobal prosesləri içərisində demoqrafik problem özünəməxsus yer tutur. Bəzi tanınmış mütəxəssislər bu problemi hətta müasir dövrün əsas qlobal problemi kimi qəbul edirlər. Demoqrafik problem əhali artımı məsələsini ictimai inkişafın ciddi problemi kimi ilk dəfə ortaya qoyan və onu əsaslandırın XVIII əsrin sonlarında ingilis keşişi T.R.Maltus olmuşdur. Onun nəzəriyyəsinə görə, əhalinin çoxalması həndəsi silsilə ilə, onun qida ilə təmin olunması imkanları ədədi silsilə ilə artdığı üçün gələcəkdə ortaya çıxacaq qlobal təhlükələrin qarşısını müharibə və digər antihumanist vasitələrlə almaq olar [5, s.254]. Lakin Maltusun qaldırdığı bu problem öz humanist və eyni zamanda qlobal əhəmiyyətini yalnız XX əsrin ikinci yarısında, xüsusən məşhur “Roma Klubu”nda səsləndirilmiş çıxışlarda tapmışdır.

Son dövrlərdə bu məsələyə davamlı şəkildə və sinergetik prizmadan yanaşan tanınmış təbiətşünas alimlərdən S.P.Kurdyumovun, Q.Q.Malinetskinin və xüsusən də S.P.Kapitsanın tədqiqatlarını qeyd etmək olar. Adları çəkilən müəlliflərin birgə nəşr etdirdikləri kitabda [5, s.206-277] demoqrafik problemin bir sıra aspektləri və xüsusən də əhali artımının inkişaf dinamikasını səciyyələndirən riyazi düsturlar çıxarılmış və bu əsasda bəşəriyyətin sayının keçmişdəki, indiki və gələcəkdəki göstəricilərinin əldə olunmasına cəhd edilmişdir. Uzun illərdir ki, bu mövzu dünya ictimaiyyətinin, alimlərin, beynəlxalq forumların diqqət mərkəzindədir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əhali artımı və inkişaf komissiyasının hesabatlarına əsasən XX əsrdə dünya əhalisi 1.6 mlrd.-dan 6.1 mlrd. nəfərə çatmışdır. Lakin bu period ərzində Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) 40 dəfə artmışdır [8, s.52]. Başqa sözlə dünya əhalisinin 4 dəfə artmasına baxmayaraq istehsalın həcmi dəfələrlə onu üstələmişdir.

XX əsrdə əhalinin sürətlə artması demoqrafik partlayışla nəticələnmişdir. Baş verən bu dəyişikliklər demoqrafik modellərin yaranma zərurətini ortaya çıxartmışdır. I Demoqrafik keçid modeli (yüksək doğum və yüksək ölüm göstəriciləri ilə xarakterik olur). II Demoqrafik keçid modeli (yüksək doğum, aşağı ölüm göstəriciləri ilə müşayiət olunur). Artıq hal-hazırda dövrdə inkişaf etmiş ölkələrdə II demoqrafik modelin yeni fazası baş verir. Bu fazada aşağı doğum və aşağı ölüm faktları müşahidə olunur.

BMT-nin ekspertləri tərəfindən işlənmiş və 1990-cı ildə təqdim olunmuş insan inkişafı konsepsiyası davamlı inkişafın əsas və yeganə məqsədini – əhalinin rifahını vurğulayır. Sosial-iqtisadi inkişaf yolunda əhalinin rifahının təminatı hər bir dövlət üçün əsas məqsəd kimi hesab olunur. Beləliklə, insan inkişafı və sosial-iqtisadi inkişaf qarşılıqlı əlaqəlidir və bir-birini şərtləndirirlər. İnsan inkişafının demoqrafik aspektləri əhalinin sağlamlığı, ömür uzunluğu, əhalinin yaşlaşması, doğum, reproduktiv sağlamlıq və digər geniş sahəli məsələləri özündə cəmləşdirir [4, s.27]. Bəşəriyyətin inkişaf tarixi əhalinin təkrar istehsal dinamikasının dəyişməsi ilə sıx bağlıdır. Müasir dövrün qlobal problemləri arasında demoqrafik problemlərin həllinin vacibliyi və mühümlüyü bütün dövlətlər tərəfindən qəbul edilmişdir. Əhalinin qocalması prosesinin güclənməsi ictimaiyyətin qarşısında ciddi sosial-iqtisadi, sosial-psixoloji, tibbi-sosial və etik problemlər qoyur. Bunların arasında işçi qüvvəsi, ictimaiyyətin iqtisadi yükünün artması, istehlak səviyyəsinin xarakterinin dəyişməsi, ahılların sağlamlığı və tibbi-sosial kömək üçün vəsaitlərin artırılması və s. ilə bağlı problemləri göstərmək olar.

Qlobal və milli səviyyədə davamlı insan inkişafı iqtisadi, sosial və demoqrafik inkişafıla birlikdə qarşılıqlı əlaqələrin mürəkkəb sistemini təşkil edir. BMT-nin proqnozlarına görə, dünya əhalisinin sayı hər il orta hesabla 83 milyon nəfər artır. Bu hesabla 2030-cu ildə planetdə 8,6 milyard, 2050-ci ildə 9,8 milyard, 2100-cü ildə 11,2 milyard insanın yaşayacağı proqnozlaşdırılır. [8,s.53] Təəssüf

ki, bu artım vektoru sosial ədaləti təmin etmək tərəfə deyil, əks istiqamətə yönəlir. Bu gün dünyada müşahidə olunan əhalinin sürətli artımı ətraf mühitə təsirin kəskin yüksəlməsi və insanların ümumi tələbatının çoxalması ilə ifadə olunur ki, o da yoxsulluğa, iqtisadi geriliyə və ictimai sabitsizliyə gətirib çıxarır. Digər problem əhalinin artım göstəricilərinin bərabər paylanmamasıdır. Artıq uzun zamandır artımın böyük əksəriyyəti Asiya, Afrika və Cənubi Amerika ölkələrinin payına düşür və həmin ölkələr bu səbəbdən, sosial, tibbi, təhsil və digər problemlərlə daha çox üzləşirlər. Lakin nə qədər təcübüli görünsə də, bu bərabərsizlikdən inkişaf etmiş ölkələr də az əziyyət çəkmirlər. Həmin ölkələrdə əhalinin sayının azalması və yaşlaşma prosesinin sürətlənməsi əmək resurslarının və davamlı inkişafda mühüm rol oynayan gələcək nəsillərin sayının azalması ilə müşayiət olunur.

Belə vəziyyətin fəsadlarını əks etdirən faktlardan birinə nəzər salaq: son 40 ildə əməyin ÜDM-də payı inkişaf etmiş ölkələr üzrə 75 faizdən 65-ə düşmüşdür. Bu gün səmərəli sosial müdafiə ilə dünya əhalisinin cəmi 27 faizi əhatə olunur. [8,s.54]

Məlumdur ki, əhalinin artımını tənzimləməyən və onunla mübarizə aparan ölkələr üçün hələ ki onun universal həlli mövcud deyil, lakin bir sıra regionların təcrübəsi göstərir ki, bu problem həll olunandır. Bunun üçün hər bir ölkənin spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alan uzunmüddətli kompleks proqramların həyata keçirilməsi vacibdir. Bir daha qeyd etmək lazımdır ki, demoqrafik problemlər iqtisadi, sosial, siyasi, ekoloji və başqa problemlərlə sıx bağlıdır. Yuxarıda göstəriləndi kimi, demoqrafik siyasət əhalinin say və struktur dinamikası meyllərini dəyişdirmək və ya saxlamaq üçün əhalinin təkrar istehsalı proseslərinin tənzimlənməsi sahəsində dövlət orqanlarının və digər sosial institutların məqsədyönlü fəaliyyətidir. Başqa sözlə, bu, doğum, ölüm, nikah, boşanma proseslərinə və əhalinin yaş strukturuna təsir edən siyasətdir. Əhalinin təbii artımının çox da yüksək olmayan göstəriciləri ilə xarakterizə olunan təkrar istehsalın birinci tipinə aid olan ölkələrdə aktiv demoqrafik siyasət aparılır. Onun məqsədi doğumu və təbii artımı yüksəltməkdir. Əsasən iqtisadi vasitələrin istifadə olunduğu (uşaqlara qulluq üçün yardım, gənc ailələrə güzəştli kreditlərin ayrılması, doğumdan sonrakı ödənişli dövrün uzadılması və s.) demoqrafik siyasətin həyata keçirildiyi ölkələrə Fransa, Çexiya, Macarıstan, Avstriya, Danimarka aiddir. Təkrar istehsalın ikinci tipinə aid olan, yəni doğum, ölüm və təbii artımın yüksək göstəriciləri olan ölkələrdə isə, doğumu və təbii artımı azaltmağa çalışırlar. Əhalinin artımından ən çox Çin, Hindistan, Banqladeş, Nigeriya və Vyetnam kimi ölkələr əziyyət çəkir. Bu ölkələrdə güclü ailə planlaşdırılması siyasəti həyata keçirilir [6].

Bu gün Azərbaycanda müasir demoqrafik problemlər istər dövlət, istərsə də elmi ictimaiyyət tərəfindən böyük maraq doğurur. Demoqrafik proseslərin cəmiyyətdə baş verən digər proseslərdən fərqi ondan ibarətdir ki, onların həl-

linin inkar edilməsi cari zaman müddətində hiss olunmur. Lakin uzun illər boyunca onların nəzərə alınmaması gələcəkdə çox mürəkkəb və bəzən həlli mümkün olmayan sosial-iqtisadi fəsadların və hətta ölkənin müdafiə qabiliyyətinin azalmasına səbəb olan proseslərin meydana gəlməsinə səbəb olur.

Cədvəl 1. Əhalinin təbii artımı, doğulanlar və ölənlər 2019-2020 illər [2]

İllər	Nəfər				Əhalinin hər 1000 nəfərinə			Hər 1000 nəfər doğulan 1 yaşadək ölənlər uşaqlar
	təbii artım	doğulanların sayı	ölənlərin sayı	1 yaşadək ölənlər uşaqlar	təbii artım	doğulanların sayı	ölənlərin sayı	
2019	85263	141179	55916	1557	8,7	14,3	5,6	11,0
2020	50924	126571	75647	1242	5,1	12,7	7,6	9,8

Cədvəlin 1 göstəricilərinin əsasında görünür ki, 2020-ci ildə əksər göstəricilər aşağı düşmüşdür. Bu da sözsüz ki, COVID-19 xəstəliyinin fəsadlarından biridir.

Buna baxmayaraq qeyd etmək lazımdır ki, əhalinin sayının artım tempinə görə Azərbaycan dünya ölkələri arasında hələ də irəlidə gedən dövlətlərdən biridir. Xüsusilə qeyd edək ki, son 120 il ərzində ayrı-ayrı dövrlərdə Azərbaycanın başına gələn fəlakətlər nəticəsində verdiyi böyük əhali itkilərinə baxmayaraq, burada əhalinin sayı yetərincə yüksək temple 5,5 dəfə artmışdır.

2021-ci ilin əvvəlinə Azərbaycan Respublikasının əhalisinin sayı 10119,1 min nəfər olmuşdur. Əhalinin 5358,5 min nəfəri və ya 53,0 faizi şəhər, 4760,6 min nəfəri və ya 47,0 faizi kənd sakinlərindən, 5053,8 min nəfəri (49,9 faizi) kişilərdən, 5065,3 min nəfəri isə (50,1 faizi) qadınlardan ibarətdir. Əhalinin ümumi sayından 22,3 faizi 0-14 yaşda, 70,2 faizi 15-64 yaşda, 7,5 faizi isə 65 və yuxarı yaşda olanlardır [2]. Ümumi əhalinin 23 faizini gənclər (14-29 yaşda) təşkil edir və onların da yarısından çoxu şəhər yerlərində yaşayırlar. Bütün bu proseslər əhalinin demoqrafik strukturunda, o cümlədən əmək ehtiyatlarının paylanmasında müvafiq dəyişikliklərə gətirib çıxarmışdır.

Müəyyən olunmuşdur ki, müasir qloballaşma dövründə miqrasiya proseslərinin hədsiz intensiv dinamikasını şərtləndirən amillər sırasına aşağıdakılar aid olunur [8, s.54]:

- əhali artımının demoqrafik tənzimlənməsində mövcud olan tarixi-təbii fərqlər;
- dünyanın əsasən geridə qalmış və inkişaf etməkdə olan ölkələrində əhalinin yüksək artımı templelərinin davamlılığı;

- əmək qabiliyyətli əhalinin məşğulluğu ilə işsizlik səviyyəsi arasında disbalans, əmək miqrasiyasının güclənməsi;
- müxtəlif ölkələrdə əhalinin həyat səviyyəsində mövcud olan imkan fərqləri, sosial qütbləşmə və qlobal yoxsulluq probleminin doğurduğu miqrasiya axını;
- “qlobal qocalma” adlandırılan effektin yaranması.

Hazırda miqrasiyaya həm ölkənin daxili bazarında vəziyyətin dəyişmə dinamika, həm də demoqrafik prosesin tənzimlənməsi prizmasından yanaşırlar. Müasir qloballaşan dünyada demoqrafik problemlərin xarakterik xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bir ölkədə demoqrafik problem əhalinin təbii artımının azalması, digər ölkədə isə əhalinin yüksək təbii artımı ilə bağlıdır. Təbii artımı aşağı olan və iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr bu problemi miqrasiya hesabına həll etməyə çalışırlar [3].

Azərbaycanda müstəqillik dövründən bu günədək baş verən miqrasiya proseslərinin 3 istiqamətini müşahidə edə bilərik: 1-ci mərhələ Ermənistanın torpaqlarımızı işğal etməsi nəticəsində etnik və hərbi xarakter daşıyan məcburi miqrasiya dövrü kimi qiymətləndirilir. Ölkədə bir milyon Azərbaycan vətəndaşı qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüşdür, onların dörd yüz mindən çoxunu qadınlar, üç yüz mindən çoxunu isə uşaqlar təşkil edirdi. Yaşadıqları stress, fiziki və psixoloji zorakılıq uzun müddət, bir çox hallarda isə həyat boyu davam etmişdir. Onların yenidən ailəyə, cəmiyyətə inteqrasiyası üçün reabilitasiya işləri daha da gücləndirilmişdir.

Miqrasiya proseslərinin 2-ci istiqaməti əsasən iqtisadi amillərin təsiri ilə formalaşmışdır. SSRİ dağıldıqdan sonra, bir sıra zavod və fabriklər bağlanmış, məşğulluğun səviyyəsi aşağı düşmüşdü. İşsizlik və əmək haqlarının aşağı olması çoxlu sayda azərbaycanlı miqrantın iş axtarışı üçün qonşu ölkələrə üz tutmasına səbəb olmuşdur. Mövcud miqrasiya proseslərində əsasən kişilər iştirak edirlər, qadınlar isə öz uşaqlarını böyütmək və onlara təhsil vermək, həmçinin ailənin yaşlı üzvlərinə baxmaq üçün ölkədə qalmalı olurlar. 90-cı illərin ortalarından başlayaraq, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi, sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi, torpaq islahatlarının keçirilməsi sayəsində vəziyyəti sabitləşdirmək mümkün olmuş və əhalinin məşğulluğu sahəsində müsbət dəyişikliklər baş vermişdir [6, s.14].

Miqrasiyanın 3-cü istiqaməti 2001-ci ildən bu günədək davam edir. Bu dövrdə əsas tendensiya immiqrasiya axınlarının stabilləşməsidir. Ölkəmizin iqtisadi inkişafı, neft sektorunda, eləcə də qeyri-neft sektorunda artmaqda olan iqtisadi fəallıq immiqrasiya axınlarının intensivləşməsilə nəticələnmişdir. Tədricən Azərbaycan əcnəbi işçilərin təyinat ölkəsinə çevrilməkdədir. Bunu statistik göstəricilər də təsdiq edir. Azərbaycanda hər bir ailənin sosial rifahını yüksəltmək, xüsusilə qadınların sosial – iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırılması üçün qəbul olunmuş bir sıra dövlət proqramları mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Əhalinin hərtərəfli inkişafına kömək etməyə yönəldilmiş tədbirlər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müxtəlif dövrlərdə təsdiq olunmuş Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı, Məşğulluq Strategiyası, Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi, Miqrasiya, Azərbaycan Gəncliyi, Xüsusi istedadla malik olan uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı, Uşaqların təlim-təربiyəsinin yaxşılaşdırılması və hüquqlarının qorunması, Əlilliyin qarşısının alınması və əlillərin reabilitasiyası, əlillərin və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların sosial müdafiəsi və digər Dövlət Proqramlarında da əksini tapmışdır.

2020-ci ildə Daxili İşlər Nazirliyi və Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən daimi yaşamaq üçün Azərbaycana 1,7 min nəfər gələn və ölkədən 0,6 min nəfər daimi yaşamaq üçün gedən qeydə alınmış, miqrasiya saldosu müsbət 1,1 min nəfər olmuşdur[2].

Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzu artmış, aparılan siyasi-iqtisadi islahatlar dünya birliyi tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Bütün mötəbər beynəlxalq qurumların reytinglərində Azərbaycan qabaqcıl yerlərdədir. Dünya İqtisadi Forumunun “2017-2018 Qlobal Rəqabətlik Hesabatı”nda Azərbaycan reytingdə 35-ci yerdədir. Azərbaycan sosial bərabərsizliyin ən aşağı olduğu ölkələrdən biri kimi dəyərləndirilib. Dünya İqtisadi Forumu ölkəmizlə bağlı daha bir hesabatını açıqlayıb. Belə ki, Azərbaycan Dünya İqtisadi Forumunun illik “İnklüziv inkişaf indeksi - 2018” hesabatında inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında 3-cü yeri tutub. Bu hesabatda Azərbaycan 7 mümkün baldan dörd tam yüzdə altmış doqquz (4,69) bal toplayıb. 2018-ci ildə Dünya Bankının yaydığı “Doing Business 2019” hesabatında Azərbaycan dünyanın ən çox islahat aparan ölkəsi elan olunmuşdur. Yeni hesabatda 2017-ci illə müqayisədə 32 pillə irəliləyərək 190 ölkə arasında 25-ci yerdə qərarlaşan Azərbaycan Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələri arasında lider mövqeyə yüksəlmişdir [5]. Bütün bunlar onu göstərir ki, müasir inkişaf dövrünü yaşayan Azərbaycanın imkanları genişlənir və bu, dövlətimizin dünyada nüfuzunun ildən-ilə artmasına səbəb olur. Bu gün artıq Azərbaycan özünü dünya miqyasında müstəqil siyasət aparan ölkə kimi təqdim edir. Bunun təməlinə Cənab Prezidentin və Respublikanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın Ümummilli Lider Heydər Əliyevin ideyalarına, irsinə olan sadiqlik, güclü siyasi iradə, gərgin əmək, yüksək şəxsi keyfiyyətlər, xalqla sıx təmas dayanır. Dünyada risklərin, təhlükələrin artdığı, qanlı münaqişələrin, hərbi qarşıdurmaların geniş vüsət aldığı bir şəraitdə Azərbaycanda insanlar üçün sabitlik, təhlükəsizlik şəraiti təmin edilmişdir. Bu gün təhlükəsizlik və ictimai asayiş baxımından Azərbaycan dünyanın ən təhlükəsiz ölkələrində biridir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı. "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa" dair Milli Prioritetlər.
2. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi saytı.
3. Avdeev Alexandre, Population Situation Analysis: Beyond The Demographic Transition In Azerbaijan, UNFPA/UNDP. – Baku, – 2015.
4. Ələkbərov, U.K. İnküziv inkişafın idarə edilməsinin əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. – Bakı: Təhsil, – 2018. – 216 səh.
5. Ələkbərov, U.K. Prezident İlham Əliyev Azərbaycanı uğurlu innovativ tədbirlərlə yeni zəfərlərə aparır // Azərbaycan. – 2021, 4 mart. – s.5.
6. Verdiyeva, N. How the population of the Republic of Azerbaijan is ageing: causes and potential for social and economic development, Population and Economics 3(3): 43–73, 2019.
7. Капица, С.П., Курдюмов, С.П., Малинецкий, Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. – Москва: Эдиториал УРСС. – 2001. – 288 с.
8. "Демография и социально-экономические проблемы народонаселения", / Под редакцией В.В.Елизарова, И.А.Троицкой. – Москва, – 2015. – с.52-54

ABSTRACT

DEMOGRAPHIC ASPECTS OF INCLUSIVE DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN

Mustafazadeh Sh.A.

*The employee of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan*

The presented article reveals the importance and features of its inclusive development in the context of the new trends and directions in the development of society and the economy. According to international standards, the assessment of the state of inclusive development is carried out on the basis of a multi-level system of indicators. Based on these indicators, economic, social, demographic, and environmental parameters are determined in countries. Nowadays, demographic indicators occupy a special place in the country's inclusive development field. In general, based on the analysis of existing demographic processes, this sphere's future directions of development and the necessary measures that need to be taken are reflected. The main goal is to achieve optimal reproduction, reduce mortality, increase life expectancy, strengthen the protection of motherhood and childhood, create a favorable socio-economic base for family development and determine ways to regulate migration processes. The issues of assessing the level of formation of an inclusive society and economy at the national and international levels were also considered. Attention was paid to forming a national index of inclusive development in Azerbaijan and assessing the inclusiveness of development at the international level. As a result of the study, the methodological foundations for assessing the level of inclusiveness were clarified, and a methodology was developed." It is essential to optimize the dynamics of demographic indicators for the implementation of the National Priorities 2030 strategy

Keywords: *inclusive development, national priorities, indicators, population growth, migration*

РЕЗЮМЕ

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНКЛЮЗИВНОГО РАЗВИТИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Мустафазаде Ш.А.

*Сотрудник Академии Государственного Управления
при Президенте Азербайджанской Республики*

В представленной статье раскрываются важность и особенности инклюзивного развития в контексте новых тенденций и направлений развития общества и экономики. Согласно международным стандартам, оценка состояния инклюзивного развития осуществляется на основе многоуровневой системы показателей. На базе этих показателей в странах определяются экономические, социальные, демографические и экологические параметры развития общества. В современное время демографические показатели занимают особое место в сфере инклюзивного развития страны. В целом на основе анализа существующих демографических процессов отражаются будущие направления развития этой сферы и необходимые меры, которые необходимо принять. Основная цель – достижение оптимального воспроизводства, снижение смертности, увеличение продолжительности жизни, усиление охраны материнства и детства, создание благоприятной социально-экономической базы для развития семьи и определение путей регулирования миграционных процессов. В этой связи большое значение приобретают вопросы оценки уровня сформированности инклюзивного общества и экономики на национальном и международном уровнях. Особая роль отводится формированию национального индекса инклюзивного развития в Азербайджане и оценке инклюзивности развития на международном уровне, необходимости оптимизации и управления динамикой демографических показателей для реализации стратегии «Азербайджан 2030: национальные приоритеты социально-экономического развития».

Ключевые слова: *инклюзивное развитие, национальные приоритеты, индикаторы, прирост населения, миграция*